

A FELSŐOKTATÁSI TOVÁBBTANULÁSI DÖNTÉST BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK HATÁSA A FINANSZÍROZÁSI KARRIERRE

Győri Krisztina, gyorikrisztina97@gmail.com

Balogh Jenifer, jenifer.balogh1995@gmail.com

Debreceni Egyetem

Bevezetés

A lemorzsolódás az utóbbi években hazai viszonylatokban is nagyobb figyelmet kapott, ugyanis Európa számos országához hasonlóan Magyarországon is magas a lemorzsolódók aránya (Pusztai Szemerszki 2017, Pusztai-Szigeti 2017). A felsőoktatási lemorzsolódás általánosságba vett jelentésén azt a jelenséget értjük, amikor a hallgató az abszolutorium megszerzése nélkül hagyja el a felsőoktatást. A lemorzsolódás fogalmi problémáit azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni. Bizonyos esetekben a felsőoktatási tanulmányok ideiglenes vagy végleges elhagyása, a szak- és intézményváltás a karrierstratégia részét képezheti, ami az egyén számára jobban megtérülő választást jelenthet. A lemorzsolódás mögött azonban számos további tényező is állhat. Tinto (1975) alapművében több szempontból vizsgálta azt, hogy mely folyamatok vezetnek lemorzsolódáshoz. Tinto (1993) modellje több lemorzsolódást előidéző háttértényezőt azonosít, köztük a hallgatók belépés előtti jellemzőit, a diplomaszerzési cél iránti elkötelezettségüket, az intézményi tapasztalataikat, illetve integrációjuk mértékét. Kutatásai során megállapította, hogy a kevésbé integrálódott hallgatók veszélyeztetettebbek, ami leginkább az alacsony szociökönómiai státusúak esetében igaz. Később hazai mintán Pusztai (2011) is hasonló eredményekre jutott. A Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő központja (CHERD-H) finanszírozási forma szerint valaha költségtérítéssel hallgatók körében vizsgálta a lemorzsolódás jelenségét. Ennek kapcsán jelen munkánkban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a felsőoktatási továbbtanulással kapcsolatos döntés jellege összefüggésben áll-e a finanszírozási karrierrel. Azt feltételeztük, hogy egy rossz vagy meggondolatlan pályaválasztás veszélyeztetetté teheti a hallgatót a lemorzsolódásra. A pályaválasztás fogalmát óvatosan kell alkalmaznunk a felsőoktatási expanzió korszakában, amikor az érettségiző korcsoportok többsége számára nem kérdés, hogy felsőoktatásba kívánnak lépni, s az intézmény- és szakválasztást számos, változatos tényező befolyásolja. A CHERD hallgatói kutatásaiban folyamatosan vizsgáljuk ezeknek a motívumoknak a típusait és változását, s a tudásorientáltság mellett az

alacsony társadalmi státusból való kitörés vágya, a presztízs- és karrierorientáltság is komoly szerepet játszik az intézmény és szakválasztásban, sőt, a munkavállalás elhalasztására törekvő moratóriumkeresés is, ami az érdemi pályaválasztás elhalasztását is magában foglalja (Pusztai 2011, Tóth 2017, Csók 2019). Ugyanakkor társadalmi realitás az életút során bekövetkező többszöri jelentős pályaváltás jelensége is. A pályaválasztás kitolódását, elhúzódását, ismétlődését figyelhetjük meg, egy olyan, akár évtizedes folyamatot, amely során az egyénnek folyamatos döntéseket kell hoznia, amelyek a későbbiekben befolyásolni fogják a tanulmányi karrierjét. Ugyanakkor ezeket a döntéseket, mint megfigyeltük, olykor gúzsba kötő körülmények (társadalmi, anyagi, mobilitási realitások) között hozza meg az egyén. Döntéshozatalára, pedig folyamatosan hatást gyakorol a környezete (Papula 2008). A rizikót még jobban fokozhatja az önköltséges finanszírozási forma, mivel a tandíjfizetés komoly teherként jelenhet meg a hallgatók és a családok számára. Amennyiben a családok számára általában is számottevő költséget jelentő felsőfokú továbbtanulás önköltségi díjait is fizetni kell, a hallgató könnyen fizetett munkavállalásra kényszerül, s a tanulásra szánt idő csökkenése miatt rosszabb tanulmányi eredményeket produkálhat, ami a hallgatói munkavállalás ördögi körébe zárja (Kocsis 2017). Az interjúk elemzése során a kérdésünk az volt, hogy az önköltséges finanszírozási forma mennyiben tudható be a pályaválasztásnak, és ez veszélyezteti-e a hallgatót a tanulmányi sikerességében.

1. Pályaválasztás és lemorzsolódás

Az ideális pályaválasztás önálló, megfontolt döntések sorozata. A döntéshozatal pedig érettséget és felelősséget követel meg a tanulótól, azonban mivel a továbbtanulás a család közös befektetése a gyermek jövőjébe, általában a döntés is közös. A család sok esetben meghatározó a pályaválasztás pillanatában, azonban az sem ritka, mikor mind a tanuló, mind a család kikéri a pedagógus (legtöbb esetben az osztályfőnök) véleményét a továbbtanulási lehetőségekről. Az első döntéshozatal a középiskolában jelenik meg. A középiskolai tanárok orientációs szerepe erős, azonban a családnak és a kapcsolati kontextusnak rendkívül nagy befolyása van. A pályaválasztást befolyásoló tényezők Papula (2008) által összefoglalt modelljében a tényezők egy része a mikrokörnyezethez tartozik (egyén személyisége, iskolai végzettsége, közösség, családi háttér), másik részük viszont a makro szintű tényezőket foglalja magában (társadalmi struktúra, munkaerőpiaci szükséglet, társadalmi-gazdasági helyzet, a szakmák, pályák ismertsége, presztízse). A makro szintű tényezőket az egyén sajátos optikán keresztül érzékeli, melyet elsősorban a mikro környezete értelmez számára. A család és mikrokörnyezet társadalmi státusán, iskolázottságán, jól értesültségén múlik, hogy mennyire frissek és reálisak ezek az információk (Bourdieu 1999).

A sikeres pályaválasztás azonban nem minden esetben áll fenn. A pályaválasztás és a lemorzsolódás szoros összefüggést mutatnak. Magyarországon a felsőfokú képzésbe beiratkozottak közül 45% nem szerzi meg a tanulmányait igazoló oklevelet (Varga 2010). A lemorzsolódás oka lehet pályakorrekció is. A Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Karának vizsgálata során az államilag támogatottak közül 6,1%-os, míg az önköltségesek közül 12%-os átjelentkezés különbségei arra figyelmeztetnek, hogy a költségtérítéses képzésbe sorolást többen látják olyan útnak, mely korrigálásra szorul (Fenyves et al. 2017). Mindezek a pályaválasztás pillanatában fellépő információhiányra, a jó döntéshez szükséges tényezők hiányára utalnak (Józsa 2018). Az utólagos korrekciókat sem segíti karriertanácsadás, s a sikertelen újraválasztás is rossz tanulmányi eredményekhez és költségtérítésre való átsoroláshoz vezethet. Az államilag támogatott státusról az önköltséges finanszírozási formára való átsorolás már eleve okozhat lemorzsolódást abban az esetben, ha az adott hallgató nem képes tandíjat fizetni. Ebből arra tudunk következtetni, hogy az önköltségeség rizikófaktort jelent (Fenyves et al. 2017).

A finanszírozási karrierben történő változások szerinti tipizálást Pusztai és munkatársai (2019) alkották meg. Tanulmányukban azokat a hallgatókat, akik önköltséges formában tanulnak a felsőoktatásban immobil hallgatóknak nevezték. Tanulmányunk során a fent említett típusokat vettettük össze a pályaválasztást befolyásoló tényezőkkel, azon kérdés tekintetében, hogy vajon van-e összefüggés a két változó között.

2. Adatok és elemzési módszerek

Kvalitatív módszert alkalmazva 31 félig strukturált interjút vettünk fel olyan hallgatók körében, akik finanszírozási formájuk szerint valaha költségtérítésesek voltak. Igyekeztünk minél több képzési területről keresni hallgatókat, ezért nem törekedtünk a reprezentativitásra. Interjúalanyaink átlagéletkora 23,6, a hallgatók húszas-harmincas éveikben jártak. A legidősebb interjúalany 32 éves, míg a legfiatalabb 18 éves volt. 14 férfi és 17 nő alkotta a mintát, akik zömében a Debreceni Egyetem hallgatói voltak, azonban voltak interjúalanyaink a Debreceni Református Hittudományi Egyetemről, a Nyíregyházi Egyetemről és a Magyar Táncművészeti Egyetemről is. A félig strukturált interjú során kapott válaszok elemzését tipológia alkotással végeztük. A kutatási kérdéseink a következők voltak.

1. Mi(k) befolyásolja(ják) a továbbtanulási motivációt?
2. Mi(k) befolyásolja(ják) a pályaválasztást intézményi szinten?
3. Mi(k) befolyásolja(ják) a tanulókat a szak megválasztásában?
4. Megfigyelhető-e összefüggés a finanszírozási karrierben történt változás és a pályaválasztás között?

3. A továbbtanulási döntést befolyásoló tényezők

Kutatásunk során két pályaválasztást befolyásoló tényezőt különböztettünk meg (Papula, 2008). Két típusú tényezőt véltünk felfedezni, ezeket elsődleges-, valamint másodlagos tényezőknek neveztük el, attól függően, melyik hat erőteljesebben a pályaválasztás során.

Elsődleges befolyásoló tényezőknek az *egyéni érdeklődést*, a *társadalmi-gazdasági háttér*et, valamint a *családot* tekintettük. Másodlagos tényezőkként a *pedagógus* szerepét, a *baráti kör* hatását, valamint a *presztízs* szerzés befolyását vizsgáltuk. Az elemzésünk során kiderült, hogy a legrelevánsabb befolyásoló tényezők az egyéni érdeklődés, és a családi hatás volt. Lényeges megemlíteni az egyéni döntés befolyását, hiszen ez a várakozásnál erősebbnek tűnt, mint a többi tényező hatása. A harmadik lényegesebb befolyásoló tényezőegyüttes a pályáról a hallgatóban élő vízió, amibe a pálya presztízse, ritkaságértéke, a pályán várható munkakörülmények tartoznak.

A válaszadóinkat négy csoportba tudtuk sorolni. A hallgatók negyede állította, hogy teljesen önállóan, az egyéni érdeklődése alapján döntött. Majdnem minden második fiatal esetén az egyéni érdeklődés és a családi tanács súlya egyformán erős volt. Az egyötödük a családjával együtt mérlegelte a társadalmi helyzetükhöz legmegfelelőbb továbbtanulási irányt, s a válaszadók egyharmada a makro szintű tényezők egyéni percepciója alapján döntött.

Az interjúk alapján azt a következtetést tudtuk levonni, hogy a család véleménye leginkább az intézményválasztásban kap hangsúlyt. Ennek oka a társadalmi helyzetükből adódó lehetőségeik végessége, azonban a szakválasztásban a család már nem feltétlenül akar befolyásolni. Ennek ellenére a legtöbb esetben az interjúalanyaink arról számoltak be, hogy kikérték szüleik/családjuk véleményét továbbtanulási terveikről, ezért nem tartják teljesen önálló döntésnek.

„Ezt a szakot úgy választottam, hogy nekem az informatika az kiskoromtól kezdve a szívügyem volt, a gazdaságot pedig középiskolába szerettem meg nagyon. És így jelentkeztem erre a szakra.” (férfi, IK)

„Nem is volt kérdés, hogy egyetemre fogok-e menni. Mindennap azt hallgattam, hogy diploma legyen a kezemben.” (nő, TTK)

„Hát, hogy Debrecen közelebb van, mint Pest, bár ez inkább az egyetemválasztásban befolyásolt.” (nő, GTK)

Ahogy az említettük másodlagos befolyásoló tényezőket is vizsgáltunk, hiszen a családi közegen túl a pályaválasztás előtt álló fiatalok releváns közege a középiskola, az ott jelenlévő pedagógusok, valamint a baráti

társaság és a kortárs csoportok. Az interjúk során akadtak olyan válaszadók, aki szerint a pedagógus volt leginkább rá hatással, hiszen segítőkész volt, szerette volna, ha felveszik az áhított szakra.

„Közel állt hozzá a tánc, ő meg segíteni is akart, hogy felvegyenek. Ő például nagyon komolyan vette az én álmaimat és ő segített.” (férfi, NY-MTF)

A következő ilyen befolyásoló tényező a *baráti kör* volt, mely minden fiatal számára bírt valamilyen hatással, hiszen a fiatalok egymásnak jobban megnyílnak, a társaiktól hallott információkat és szempontokat is figyelembe veszik a döntéseikben, így a pályaválasztásban is.

„Ő is, ő is ilyen úgymond viccesen mondva ilyen stréber típus, úgyhogy ő még sokkal többet motivál, mint mondjuk az otthoniak, hogy üljek le és tanuljak.” (férfi, ÁJK)

A pályák *presztízse* mint befolyásoló tényező szintén mérvadónak tűnik az interjú alapján. Lényeges kérdés, hogy milyen tényezők alapján tekintenek egy pályát magas presztízsűnek. A jó munkahely, jó fizetés, ezáltal kiegyensúlyozott, jobb élet reménye alapján kerül egy foglalkozás ebbe a kategóriába. Ez a pályaválasztás előtt álló fiatalokat is gondolkodásra készteti a döntésük meghozatala előtt. Habár a fiatalokban felmerül olyan szakmák választása, amikre a hivatástudat vonzza őket, a magas presztízis és a megbecsülés reményében más utakra eveznek.

„Eleinte tanítani szerettem volna. [...] Úgy döntöttem, hogy inkább pszichológus szeretnék lenni, mint tanár. [...] Láttam azt, hogy a pedagógusoknak milyen a munkája és milyen megbecsülést kaptak és azt nem feltétlenül szerettem volna.” (nő, BTK)

4. A finanszírozási státus és a továbbtanulási döntés

Második lépésben megvizsgáltuk, hogy a pályaválasztás pillanatában hatást gyakorló tényezők milyen összefüggést mutatnak a finanszírozási karrierben történt változásokkal. Az interjúk elemzése során arra a következtetésre jutottunk, hogy az elsődleges és másodlagos tényezőket összevetve elmondható, hogy a három típusú hallgató közül (felfelé-, lefelé mobilak, immobilak), a felfelé mobil hallgatókat az egyéni érdeklődés befolyásolta a leginkább, a lefelé mobilakat a családi és szociális-, gazdasági helyzet, míg az immobilisokat a családi és egyéni érdeklődés egyaránt befolyásolta. A várakozásainkkal szemben jellemző volt, hogy a lefelé mobilak esetében is az egyéni érdeklődés fejt ki legjobban hatását, így nem mondható el, hogy a családi nyomás okozta volna a finanszírozási karrierben történt változásukat. Ezen interjúalanyok a munkavállalással, a szakváltással és a rossz tanulási stratégiáikkal indokolták átsorolásukat.

„Volt egy mobilos játék, ami akkoriban nagyot robbant, a Flappy Bird, és akkor eldöntöttem, hogy én mobilfejlesztő leszek. Így is történt, hanyagoltam az egyetemet és csak ezt tanultam és ebben is kezdtem el dolgozni. Mindig pont annyi tárgyat vettem fel, hogy ne rúgjanak még ki. Aztán elfogytak az államilag támogatott fél éveim és átkerültem önköltségesre.” (férfi, IK)

„Jogász, osztatlan képzést kezdtem el. És ez talán jobban is érdekel egyetemi szinten.” (férfi, MÉK)

„Nem tudtam beosztani az időt. Nem jutott a tanulásra. Második félévben hazajöttem és javultak az eredmények. Két tárgyon kívül minden meglett. Első félévben kb. három lett meg.” (férfi, MÉK)

A felfelé mobilok az interjúk során erős perzisztenciáról tanúskodtak. Jellemzően magas felvételi ponthatárok miatt kényszerültek önköltséges finanszírozási formára. Az átsorolás egyik alany számára sem volt kérdés, még abban az esetben sem, ha a család társadalmi-, gazdasági helyzete nem feltétlen kívánta volna meg szükségszerűen a váltást.

„Az első két félév után, rögtön mikor lehetett beadni kérelmet, én beadtam és átvettek. Aztán azóta ez a 3. félévem államin.” (nő, GTK)

Továbbá jellemző volt a felfelé mobilokra, hogy a pályaválasztás pillanatában a presztízs jelentős befolyással bírt, ezért inkább választottak egy nagyobb presztízssű, de magasabb felvételi pontszámú szakot, mint egy alacsonyabb presztízssű, azonban teljesíthető felvételi ponthatárral.

A lemorzsolódás vizsgálatában így azt a következtetést tudjuk levonni, hogy a pályaválasztásban történt rossz döntések önmagukban nem elegendőek a lemorzsolódásra, ugyanis az interjúalanyaink esetében azt pályakorrekció követte. Emellett fontos megemlíteni, hogy a lefelé mobil interjúalanyok nem is feltétlenül akarták változtatni finanszírozási formájukon, amit ők a munkavállalás lehetőségeivel és a szülői támogatással magyaráztak. Tényleges lemorzsolódás veszélyről így csak néhány esetben beszélhetünk. A felfelé mobil interjúalanyok vizsgálatában minden esetben jellemzőek voltak a magas felvételi ponthatárok. Tényként kezelték, hogy a szükséges költségeket maguknak/családjuknak kell állniuk, és már a kezdetektől fogva eltökéltség és magas perzisztencia jellemezte őket.

Összegzés

Összességében elemzésünk rávilágít arra, hogy a család és az egyéni érdeklődés a legbefolyásosabb tényezők a továbbtanulási motivációban. A család társadalmi-gazdasági helyzete befolyásolja a továbbtanulás során az intézményválasztást. Az egyéni érdeklődés és az önkép a leggyakrabban

említett tényező a szak megválasztásában. Az interjúk elemzése során arra a következtetésre jutottunk, hogy az egyéni érdeklődés a legbefolyásosabb a továbbtanulási motivációban, ami az esetek nagy többségében a lefelé mobilisokra is igaz. Ennek oka számottevően az, hogy a hibás pályaválasztást általában pályakorrekció kísérlet követ (pl.: szakváltás), amivel többnyire lefelé mobilitás jár. A kutatás során továbbá fény derült arra, hogy a családi befolyás leginkább az intézményválasztásra orientálódik, aminek a társadalmi-, gazdasági helyzet az oka. Az interjúalanyaink döntő többsége ezért olyan intézményt választott, melynek anyagi vonzatát a családjuk gond nélkül tudják viselni.

További eredményeink a felfelé mobilitás kérdésére adtak választ. A felfelé mobilitás a lemorzsolódás ellentétére, vagyis a perzisztenciára enged következtetni. Azon interjúalanyaink, kik felfelé mobilak voltak, mindegyike ambiciózus attitűddel rendelkezett, és ámbár anyagi helyzetük nem kívánta szükségszerűen meg, mégis törekedtek a költségtérítéses finanszírozási formáról való átsorolásra.

Kutatásunk rávilágított arra, hogy az egyéni érdeklődés mellett a család is döntő szereppel bír. Az elemzés során többször visszaköszönő jelenség volt az interjúalanyok válaszaiban, hogy ámbár nagyobb részben az ő döntésük, milyen pályán szeretnének a későbbiekben elhelyezkedni, mégsem döntöttek egyedül. A kutatási eredményekből levonható oktatáspolitikai következtetés, hogy az intézményeknek célszerű volna olyan pályaszocializációs rendezvényeket szervezni, melyek a szülőknek is szólnak, ahol az anyagi vonzatokról, esetleges adminisztratív feladatokról is kaphatnak tájékoztatást.

Kutatásunk folytatásaként felvetettük a kérdést, hogy milyen látens védőfaktorok jelennek meg a középiskolás diákok körében (pedagógusok, barátok), ugyanis a másodlagos tényezők jelenléte az elsődleges tényezők hiányában fejtették ki leginkább hatásukat. Ez leginkább olyan alanyok esetében volt releváns, ahol egyik szülő sem rendelkezett diplomával, ezért nem tudtak információval szolgálni gyermekük számára. Emellett fontosnak véljük a lefelé mobilitás további vizsgálatát, mivel ezen kutatás, ahogyan a szakirodalom is, arra engedett következtetni, hogy önmagában a rossz pályaválasztás nem okoz lemorzsolódást, viszont, ha nem történik pályakorrekció, akkor a folyamat elindítója lehet.

A Társadalmi és szervezeti tényezők hatása a felsőoktatási lemorzsolódásra című, 123847 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K_17 pályázati program keretében valósult meg.

Irodalomjegyzék

- Bean, J. P. (1980): Dropouts and turnover. The synthesis and test of a causal model of student attrition. *Research in Higher Education*, 12 (2), 155–187
- Bean, J. P. (1985): Interaction Effects Based on Class Level in an Exploratory Model of College Student Dropout Syndrome. *American Educational Research Journal*, 22 (1), 35–64
- Bennett, R. (2003): Determinants of Undergraduate Student Drop Out Rates in a University Business Studies Department. *Journal of Further and Higher Education*, 27 (2), 123–141
- Bourdieu, P. (1999): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Angelusz R. (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei* (pp. 156–178). Budapest, Új Mandátum
- Fenyves V. et al. (2017): Kísérlet a lemorzsolódás mértékének és okainak megragadására a Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar példáján. *Neveléstudomány*, 5 (3), 5–14
- Józsa, G. (2018): Lemorzsolódási kockázatok a felsőoktatásba kerülés előtt. *Educatio*, 27 (4) pp. 700-710
- Kispálné, H. M. és Vincze, Sz. (2009): Végzős középiskolások továbbtanulással kapcsolatos motivációi, döntései és az azokat befolyásoló tényezők. *Új Pedagógiai Szemle*, 12, pp. 57-73
- Kocsis, Zs. (2017): A hallgatói munkavállalás megítélése a debreceni és a nyíregyházi oktatók szemszögéből. *Juvenilia VII.*, 119-133
- Papula L.-né (2008): Mi leszel, ha nagy leszel? A pályaválasztást meghatározó tényezők. *Bolyai Szemle*, 17 (1), 33–44
- Pusztai G. (2009): *A társadalmi tőke és az iskolai pályafutás*. Budapest, Új Mandátum
- Pusztai, G. (2011): *A láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- Pusztai, G. (2015): Tanulmányi eredményességet támogató tényezők az egyetem falain belül és kívül. In: Pusztai Gabriella és Kovács Klára (szerk.): *Ki eredményes a felsőoktatásban? Partium Könyvkiadó-Personal Problems Solution-Új Mandátum Könyvkiadó, Nagyvárad-Budapest*. 79-96
- Pusztai, G. és Kovács K. (2015, szerk.): *Ki eredményes a felsőoktatásban? Partium Könyvkiadó-Personal Problems Solution-Új Mandátum Könyvkiadó, Nagyvárad-Budapest*
- Pusztai, G. és Szigeti, F. (2018): *Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó
- Pusztai, G., Bocsi, V. és Ceglédi, T. (szerk.) (2016): *A felsőoktatás (hozzáadott) értéke. Közelítések az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához*. Partium Könyvkiadó-Personal Problems Solution-Új Mandátum Könyvkiadó, Nagyvárad-Budapest

Pusztai, G., Kovács, K., Hegedűs, R. (2019): Lemorzsolódók tegnap, ma és holnap. *Educatio* (Közlésre elfogadva, megjelenés előtt)

Szemerszki, M. (2018): Lemorzsolódási adatok és módszertani megfontolások. In: Pusztai G. és Szigeti F. (szerk): *Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó

Tinto, V. (1975): Dropout from Higher Education: A Theoretical Synthesis of Recent Research. *Review of Educational Research*, 45 (1), 89–125

Tinto, V. (1993): *Leaving College. Rethinking the Causes and Cures of Student Attrition*. Chicago, University of Chicago Press

Tóth, D. A. (2018): Továbbtanulási motivációk vizsgálata képzési területek tükrében. *PedActa*, 8 (1), 81-90

Varga, J. (2010): Mennyit ér a diploma a kétezres években Magyarországon? *Educatio*, 2. 370–383